

KS. ŁUKASZ LIBOWSKI

KS. MATEUSZ WŁOSIŃSKI

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

**NAKAZAŁ ZBUDOWAĆ SOBIE DOM, BY W NIM
ODBYWAŁY SIĘ UROCZYSTOŚCI ZAŚLUBIN.
ABSALONA ZE SPRINCKIRSBACH KAZANIE XL
NA POŚWIĘCENIE KOŚCIOŁA
– PRZEKŁAD I KOMENTARZ**

Słowa kluczowe: Absalon ze Sprinckirsbach, wiktoryni, kazania, konsekracja kościoła, liturgia, sakramenty

Czytelnik polski otrzymuje przekład¹ trzeciego już z czterech kazań na poświęcenie kościoła wygłoszonych przez Absalona ze Sprinckirsbach (†1205), autora przynależnego do kręgu wiktorynów². Tłumaczenie opatrzone zostało kilkunastoma komentarzami w formie przypisów³. Dodano też do niego tekst łaciński dzieła, dostępny na chwilę obecną jedynie w wersji niekrytycznej w *Patrologii łacińskiej*⁴, aby proponowaną translację było łatwo porównać z oryginałem.

Przedkładana publikacja wpisuje się w szerszy projekt. W jego ramach ogłoszono dotychczas drukiem dwa teksty, mianowicie tłumaczenia kazań Absalona,

¹ Przekład sporządził Łukasz Libowski. Za konsultacje odnośnie do interpretacji kilku wierszy w tekście serdeczne podziękowania należą się ks. dr. hab. Tadeuszowi Gaci, prof. KUL.

² Na temat Absalona zob. P. Courcelle, *La culture antique d’Absalon de Saint-Victor*, *Journal des savants* (1972) 4, 270–291; F.J. Worstbrock, Absalon de Springiersbach, w: *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon*, t. 1, Berlin–New York 1978, k. 17–19; D. Poirel, *L’école de Saint-Victor au Moyen Âge: bilan d’un demi-siècle historiographique*, *Bibliothèque de l’école des chartes* 156 (1998) 1, 201–202; M.J. Janecki, *Un caso del Humanismo cristiano en el siglo XII: La Escuela de san Victor de París*, *El Mirador. Revista de la Facultad de Filosofía de la Universidad Pontificia de Salamanca* 18 (2018–2019), 51; M. Vernet, *Les sermons „in generali capitulo” d’Absalon de Saint Victor. Réflexions sur la prédication victorine de la fin du XIIe siècle*, w: „*Omnium expetendorum prima est sapientia*”. *Studies on Victorine thought and influence*, red. D. Poirel, M.J. Janecki, W. Bajor, M. Buraczewski, *Bibliotheca Victorina* 29, Turnhout 2021, 227–243; Ł. Libowski, *Wiktoryni mniejsi. „Familia Victorina”*, w: *Mądrość wiktorynów. Z kultury intelektualnej szkoły św. Wiktora*, red. W. Bajor, M.J. Janecki, Ł. Libowski, D. Poirel, Kęty 2022 (w druku).

³ Ich autorem jest Mateusz Włosiński.

⁴ PL 211, 229–235.

XXXVIII i XXXIX, przeznaczonych właśnie na dzień dedykacji świątyni⁵. Planowane są jeszcze dwa następne teksty. Pierwszy będzie tłumaczeniem XLI Absalonnego kazania. Tym samym baza dostępnych w języku polskim wiktoryńskich tekstów źródłowych, w których mowa o duchowym czy alegorycznym znaczeniu domu Bożego, zostanie poszerzona o cztery kolejne tytuły⁶. Natomiast drugi z zaplanowanych tekstów będzie dość obszernym studium⁷. Jako jego cel przyjęto rekonstrukcję myślenia Absalona o budynku kościelnym. W ten sposób pomyślany artykuł stanowił będzie uzupełnienie pracy „*Multa in his omnibus*

⁵ Absalon ze Sprinckirsbach, *Kazanie XXXVIII na poświęcenie kościoła*, tłum. M. Włosiński, w: *Mądrość wiktorynów* (w druku); P. Wilk, „*To jest ten dom, w którym Chrystus chce się zatrzymać*”. *Absalona ze Sprinckirsbach kazanie XXXIX na poświęcenie kościoła – przekład i komentarz*, *Łódzkie Studia Teologiczne* 32 (2023) 4, 239–254.

⁶ Na razie, nie licząc kazań Absalonnowych, dostępnych jest pięć tego rodzaju tekstów – oto ich lista, w której wskazuje się ich edycje zarówno polskie, jak łacińskie, a także istniejące ich opracowania: Hugo de Sancto Victore, *De dedicatione Ecclesiae* (= *De sacramentis christianae fidei*, II, 5), w: PL 176, 439–442 = Ł. Libowski, „*Ipsa quodammodo ecclesia primum baptizatur*”. *Hugona ze Świętego Wiktora spojrzenie na rzeczywistość sakramentu poświęcenia kościoła: piąta część drugiej księgi jego „De sacramentis christianae fidei”*, *Liturgia Sacra* 61 (2023) 1, 183–220; opr. H.P. Neuheuser, *Ritus und Theologie der Kirchweihe bei Hugo von St. Viktor*, w: „*Das Haus Gottes, das seid ihr selbst*”. *Mittelalterliches und barockes Kirchenverständnis im Spiegel der Kirchweihe*, red. A. Warnke, R.M.W. Stammberger, C. Sticher, *Erudiri Sapientia* 6, Berlin–Boston 2006, 251–292; H. Feiss, *Dedication of a church. Introduction*, w: *On the sacraments. A selection of works of Hugh and Richard of St Victor, and Peter of Poitiers*, red. H. Feiss, *Victorine Texts in Translation* 10, Turnhout 2020, 95–114; Richardus de Sancto Victore, *Sermo I–II*, w: Richard de Saint-Victor, *Liber exceptionum. Texte critique avec introduction, notes et tables*, ed. J. Châtillon, *Textes Philosophiques du Moyen Age* 5, Paris 1958, 375–379 = Ł. Libowski, „*Studeamus, fratres carissimi, studeamus tam gloriosae civitatis cives esse*”. *Trzy kazania Ryszarda ze Świętego Wiktora z jego „Liber exceptionum” [II, X, 1–3] – wstęp, przekład, komentarz*, *Littera Antiqua* 15 (2020), 11–17; opr. H. Nakamura, „*Talem vitam agamus, ut Dei lapides esse possimus*”. *Zu Kirchweihpredigten Richards von St. Viktor*, w: „*Das Haus Gottes, das seid ihr selbst*”, 293–328; H. Feiss, *Dedication of a church*, 105–110; Adamus de Sancto Victore, *Sequentiae XXIV–XXV*, w: J. Grosfillier, *Les séquences d’Adam de Saint-Victor: Étude littéraire (poétique et rhétorique). Textes et traductions, commentaires*, *Bibliotheca Victorina* 20, Turnhout 2008, 348–352 oraz 353–356 = Adam ze Świętego Wiktora, *Sekwencje*, tłum. T. Gacia, Ł. Libowski, M.H. Nowak, A. Strycharczuk, A. Wilczyński, P. Wilk, wpr. A. Strycharczuk, P. Sicard, przedm. T. Gacia, red. Ł. Libowski, A. Strycharczuk, Lublin 2023, 145–149 oraz 151–154; opr. H. Feiss, *Dedication of a church*, 103–105. Na przekład czekają natomiast kazania następujące: Achardus de Sancto Victore, *Sermo II et XIII*, w: Achard de Saint-Victor, *Sermons inédits. Texte latin avec introductions, notes, et tables*, ed. J. Châtillon, *Textes Philosophiques du Moyen Age* 17, Paris 1970, 36–41 oraz 131–168; Anonimus de Sancto Victore, *Sermo I–II*, w: *Galteri a Sancto Victore et quorundam aliorum sermones inediti triginta sex*, ed. J. Châtillon, *Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis* 30, Turnhout 1975, 245–249 oraz 275–280. Do tego trzeba by dołączyć, po pierwsze, kazanie na poświęcenie kościoła, jakie znajduje się w zbiorze trzydziestu dwóch *sermones* Godfryda ze Świętego Wiktora – nad edycją krytyczną tego zbioru pracuje obecnie Antonio Sordillo – oraz, po drugie, traktat pseudo-Hugonowy *Speculum de mysteriis Ecclesiae*, w: PL 177, 335–380, którego krytyczne wydanie przygotowuje Andrea Pistoia.

⁷ Autorem tego studium jest Mateusz Włosiński. Materiał, jaki zawierać się będzie w artykule, częściowo został już zaprezentowany – mianowicie w referacie *Eklezjologia w wybranych kazaniach Absalona ze Sprinckirsbach*, wygłoszonym 11 maja 2023 r. w czasie zorganizowanego na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II przez Koło Naukowe Teologów KUL 55. Tygodnia Eklezjologicznego pt. *Objawienie a objawienia*.

latent profunda mysteria". Hugona, Ryszarda i Adama ze św. Wiktora rozumienie budynku kościelnego⁸.

W niżej zamieszczonym *opusculum* Absalon, wychodząc od zdania z Księgi Przysłów: „Mądrość zbudowała sobie dom, wyciosała siedem kolumn”⁹, przedstawia wizję wspólnoty Kościoła jako duchowego domu. Wyróżnia w domu Kościoła trzy mieszkania: *mansio laborantium* = „mieszkanie trujących się”, *mansio desiderantium* = „mieszkanie pragnących”, *mansio fruentium* = „mieszkanie rozkoszujących się”. Każde z nich, przez dostarczenie charakterystyki jego mieszkańców, stara się bliżej opisać.

Mieszkanie pierwsze zamieszkują trujący się *inferiores* = „niżsi” i *superiores* = „wyżsi”. Pierwszymi są nawracający się, którzy, porzucając grzeszne życie cielesne, zadając kłam swej pożądliwości i podejmując pokutę, rozpoczynają wieść egzystencję na sposób duchowy, Boży. Drugimi zaś, a więc trującymi się wyższymi, są ci, którzy, odstąpiwszy od rozkoszy cielesnych, do pewnego stopnia żyją już na sposób duchowy, którzy jednak nie mogą przystąpić do Boga pełniej, ponieważ zmysłem zewnętrznym wciąż jeszcze zażywają przyjemności. Absalon prezentuje ich tak: *Hi tamen, etsi vanitate rerum temporalium delectantur, per opera tamen pietatis et misericordiae de his quae citra perfectionem egerint, Deo reconciliantur* = „Ci więc chociaż rozkoszują się próżnością rzeczy przemijających, to jednak dzięki dziełom pobożności i miłosierdzia, w oparciu o to, co uczynili z uwagi na doskonałość, jednani są z Bogiem”.

Mieszkanie drugie, urządzone z niejakim kunsztem, przynależy do pragnących, za których Absalon uważa kontemplatyków¹⁰. Powiada, starając się przedstawić ich miejsce na drodze do chrześcijańskiej doskonałości, iż z jednej strony wyróżniają się oni – uogólniając – pobożnością, z drugiej zaś strony są niezwykle pokorni: *Omni quoque creaturae propter Deum se subjiciunt, et in humilitate spiritus ambulantes, alieno imperio semper addicti propriae voluntati nihil relinquunt* = „A jednocześnie ze względu na Boga poddają się oni każdemu stworzeniu i, wiedząc życie w pokorze ducha, zawsze podporządkowując się władzy innych, niczego nie pozostawiają woli własnej”. Opisuje Absalon kontemplatyków jako ludzi, którzy mocą rozumu ujarzmić zdołali swoją zmysłowość, swoje ciało i którzy – co kaznodzieja objaśnia dość obszernie – osiągnęli mistrzostwo w posłuszeństwie.

Wreszcie w mieszkaniu trzecim, według wizji Kościoła roztaczanej przez wiktoryna, żyją rozkoszujący się. Są nimi w przekonaniu Absalona ci, którzy *replentur in bonis domus ejus, et [...] jam intraverunt in gaudium domini sui* = „wkroczyli już

⁸ Ł. Libowski, „*Multa in his omnibus latent profunda mysteria*”. Hugona, Ryszarda i Adama ze św. Wiktora rozumienie budynku kościelnego – tekst artykułu jest przepracowaną wersją referatu wygłoszonego, pod tym samym tytułem, 9 grudnia 2022 r. w ramach Konferencji Ogólnopolskiej pt. *Struktury kościelne i kult religijny w dawnych wiekach. Perspektywy badawcze*, zorganizowanej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II przez tamtejszą Katedrę Historii Starożytnej Bizantyńskiej i Średniowiecznej. Artykuł ukaże się w planowanej i już przygotowywanej publikacji posympozyjalnej.

⁹ Prz 9, 1.

¹⁰ Odnośnie do utożsamienia pragnących z tymi, którzy oddają się kontemplacji, można zauważyć, iż w jednym miejscu niniejszym tłumaczonego kazania Absalon mówi o pragnieniu kontemplatyka: *ad desiderium contemplativi*.

do radości swego pana i syca się dobrami jego domu”. Spośród owych dóbr kaznodzieja wyróżnia dwa, mianowicie *splendor aeternae claritatis* = „blask wiecznej jasności” oraz *jocunditas divinae contemplationis* = „wesele Boskiej kontemplacji”. Przez dobro pierwsze rozumie oświecenie człowieka, przez drugie natomiast jego rozweselenie.

Absalon Sprinckirsbacensis Sermo XL In dedicatione Ecclesiae	Absalon ze Sprinckirsbach Kazanie XL Na poświęcenie kościoła
„Sapientia aedificavit sibi domum, excidit columnas septem” (Prov. IX). Non est, fratres dilectissimi, domus ista materialis sed spiritualis, in qua sponsus sponsam, dilectus dilectam, speciosus speciosam, spiritali sibi nectit matrimonio, despondens eam uni viro virginem castam exhibere Christo.	„Mądrość zbudowała sobie dom, wyciosała siedem kolumn” ¹¹ . Nie jest to, bracia najukochańsi, dom materialny, lecz duchowy, w którym poprzez duchowe małżeństwo oblubieniec łączy się z oblubienicą, ukochany ukochaną, piękny piękną, przyrzekając, że dla jednego męża, Chrystusa, okazuje się ona czystą dziewicą ¹² .
Ne igitur per vicus et plateas quaereret eam quam anima sua diligit, praecepit domum sibi fieri in qua solemnia nuptiarum fiant, ubi filiae Jerusalem regem Salomonem in decore suo conspiciant, ubi denique laudent eum in choro, in tympano et psalterio psallant ei.	Aby więc po placach i ulicach nie szukać ¹³ tej, którą całą swoją duszą kocha, nakazał zbudować sobie dom, by w nim odbywały się uroczystości zaślubin, gdzie córki jerozolimskie oglądać będą króla Salomona w jego wdzięku ¹⁴ , gdzie wreszcie, grając na bębnie i psalterium i śpiewając mu ¹⁵ , będą go wychwalać w chórze.

¹¹ Prz 9, 1.

¹² Motyw związku Oblubieńca z Oblubienicą jest jednym z najbogatszych w teologii. Motyw ten doczekał się jeśli nie niezliczonych, to z całą pewnością bardzo mnogich opracowań i interpretacji. Wśród wielu interpretacji pojawiają się takie, które uważają, że Oblubienica to Kościół – zob. np. H. de Lubac, *Medytacje o Kościele*, tłum. I. Białkowska-Cichoń, Kraków 1997; S. Pié-Ninot, *Wprowadzenie do eklezjologii*, tłum. T. Kukułka, Kraków 2002; G. Kucza, *Piękno Kościoła – Oblubienicy Bożego Baranka. Medytacja o Kościele w kręgu estetyki zainspirowana myślą teologiczną Soboru Watykańskiego II*, *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne* 44 (2011) 1, 280–290 – albo Oblubienica to Maryja – zob. W. Siwak, *Maryja – „Oblubienica Ducha Świętego”*, *Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej* 4 (1997), 37–53; W. Wołyniec, *Maryja Oblubienica Ojca według Scheebena*, *Salvatoris Mater* 1 (1999), 229–238. Oczywiście są też i inne interpretacje, których nie sposób tu wymienić.

¹³ Por. Pnp 3, 2.

¹⁴ Por. Pnp 3, 11.

¹⁵ Por. Ps 149, 3.

<p>Nec ad hoc opus consummandum sapientem aliquem, sed ipsam sapientiam, quae est Verbum Patris, virtus et fortitudo, direxit, ut verbum operetur velociter, fortitudo, sapientia eleganter. Sapientia igitur aedificavit sibi domum. Domum istam sapientia sibi aedificavit, quoniam quidquid proprietati Sponsi accedit a possessione suae sapientiae nequaquam recedit: quia cum ipso genita ejusdem essentiae, pari voluntate et potentia semper ei assistit.</p>	<p>A dla przeprowadzenia tego dzieła skierował nie pierwszego lepszego mędrca, lecz samą mądrość, którą jest słowo, męstwo i moc Ojca, żeby słowo zadziało szybko, moc zaś i mądrość żeby zadziały zręcznie. Mądrość zatem zbudowała sobie dom¹⁶. Zbudowała sobie mądrość ów dom, jako że cokolwiek staje się własnością oblubieńca, nigdy już nie odpada od tego, co on w swojej mądrości posiada, ponieważ to, co wraz z nim zrodzone z tej samej istoty, zawsze już jedną wola i mocą mu towarzyszy.</p>
<p>Domus haec triplici mansione distinguitur. Prima est laborantium, secunda desiderantium, tertia vero fruentium.</p>	<p>W domu tym rozróżnia się trzy mieszkania¹⁷. Pierwszym jest mieszkanie trzudzących się, drugim mieszkanie pragnących, trzecim natomiast mieszkanie rozkoszujących się.</p>
<p>Ut autem de prima mansione primo dicamus, laborantium alii sunt inferiores, alii superiores (Exod. III).</p>	<p>Powiedzmy zatem najpierw o mieszkaniu pierwszym. Otóż jedni z trzudzących się są niżsi, a drudzy wyżsi¹⁸.</p>

¹⁶ Por. Prz 9, 1.

¹⁷ Wątek trzech mieszkań Absalon wykorzystuje także w kazaniu XXXVIII (PL 211, 219–224), jednakże tam mieszkania te są nieco inaczej interpretowane: kaznodzieja wyróżnia mieszkanie dla powracających do Kościoła w pokucie i skrusze, mieszkanie dla usprawiedliwionych proszących Boga o pomoc w walce oraz mieszkanie dla doskonałych adorujących Pana twarzą w twarz.

¹⁸ Trudno wywnioskować, dlaczego wydawca łacińskiego tekstu podaje tutaj odnośnik do Wj 3, który mówi o powołaniu Mojżesza z gorejącego krzewu. Wydaje się, że nic w tym rozdziale Pisma Świętego nie wiąże się z treścią powyższego kazania. Gdyby jednak założyć, że mogło dojść w tym miejscu do omyłki pisarskiej i przyjąć hipotezę, że chodziło o Wj 2 albo o Wj 3 w kontekście czy też w połączeniu z Wj 2, to wówczas pojawia się pewien trop u Hugona ze św. Wiktora, który nieco objaśniałby takie odwołanie. Otóż Hugon w swoim *De sacramentis christianae fidei*, I, 5, gdzie pisze o duchowych substancjach i różnicach między nimi, formułuje taką wypowiedź: „Ad hunc ergo modum rationabile est illas quoque spirituales naturas quae universaliter bene conditae sunt, convenientes puritati suae et excellentiae; non indignas et in essentia et in forma differentias vel gradus in ipso mox exordio cognitionis suae accepisse, quibus **alii superiores, alii inferiores** [wyr. M.W.] possent constitui secundum moderamen sapientiae cuncta bona creantis et bene ordinantis Dei”; Hugo de Sancto Victore, *De sacramentis christianae fidei*, I, 5, w: PL 176, 250–251. Mówiąc zatem o duchowych substancjach, z których jedne są ustanowione jako wyższe, a drugie jako niższe, pokazuje Hugon między innymi, że te stworzone jako wyższe przewyższają w godności te, które są niżej od nich (zob. *De sacramentis christianae fidei*, I, 5, rozdz. 8–11). Mojżesz zatem, do którego odnosiłoby się zapewne tutaj to odwołanie wydawcy, byłby wskazany jako ten, który cieszył się godnością wyższą od innych. Można przypuszczać, że myśl Absalona popłynęła tutaj nurtem, którym później poszedł także i Piotr Lombard, gdy pisał: „Owe duchowe natury na początku swego stworzenia otrzymały różnice odpowiednie dla swej czystości i wzniosłości tak w istocie, jak formie i zdolności, dzięki którym **jedni wyżsi, drudzy niżsi** [wyr. M.W.] zostali ustanowieni mądrością Bożą, udzielającą jednym większych, innym mniejszych darów: **aby ci, którzy wówczas przez dobra naturalne przewyższali innych, ci też potem przez dary łaski im przodowali** [wyr. M.W.]”; cyt. za: P. Lombard, *Cztery księgi sentencji*,

<p>Primi sunt qui ad similitudinem Moysi a filia Pharaonis adoptati, et in flumine Aegypti repositi, postmodum adoptionem ejusdem detestantur, et Aegyptios relinquentes ad filios Israel revertuntur.</p>	<p>Pierwszymi są ci, którzy na podobieństwo Mojżesza, przybrani przez córkę faraona, umieszczeni zostali w rzece Egiptu i którzy później, kiedy brzydnie im już to właśnie przybranie, opuszczając Egipcjan, powracają do synów Izraela¹⁹.</p>
<p>Per carnis enim concupiscentiam in flumine vitiorum enutriti, cum adulti fuerint, non secundum carnem, sed secundum Spiritum ambulare incipiunt, et vias suas malas relinquentes, ad filios Israel, id est ad videntes Deum redire cupiunt: attendentes enim in quos fines seculorum, hoc est, fines secularitatis deveniunt, quasi in se ipsos invectiva facientes, voce prophetica exclamant, dicentes: Filia Babylonis misera, beatus qui retribuet tibi retributionem tuam quam retribuisti nobis, (Psal. CXXXVI), de filia Babylonis, hoc est, de voluptate carnis, conqueruntur dicentes ei: Beatus est qui dignam recompensationem tibi exhibuerit, ut sicut tu spiritum in carne mortificasti, sic et tu per spiritum in carne mortificeris.</p>	<p>Przez pożądlivość ciała wykarmieni bowiem w rzece grzechów, skoro osiągną wiek dojrzały, zaczynają postępować nie według ciała, lecz według ducha i, opuszczając swoje złe drogi, powrócić pragną do synów Izraela²⁰, to jest do tych, którzy widzą Boga. Spostrzegając bowiem, że dochodzą już do granic tego, co światowe, czyli do granic bezbożności, jakby samym sobie udzielając nagany, wykrzykują słowo prorockie, mówiąc: „Nieszczęsna córo Babilonu, błogosławiony, kto wyświadczy tobie dobrodzieństwo, jakie ty nam wyświadczyłaś”²¹. W ten sposób skarżą się na córkę Babilonu, to jest na pożądlivość ciała, mówiąc do niej: „Błogosławiony jest ten, kto wypłaci ci godne wynagrodzenie, a mianowicie że jak ty uśmierciłaś ducha w ciele, tak i sama przez ducha w ciele zostaniesz uśmiercona”.</p>

t. 1, tłum. J. Wojtkowski, Olsztyn 2013, 340; por. PL 192, 657. To by po części wyjaśniało, dlaczego wydawca dał odniesienie do księgi Wyjścia: Mojżesz jest wszak kimś, kto w Egipcie cieszył się luksusowym i grzesznym życiem, ponadto miał on tam wysoką godność księcia Egiptu, zrezygnował jednak z tego życia i tej godności dworskiej na rzecz korzyści duchowych. Dlatego jest on obrazem tych, którzy porzucili godności świata doczesnego i przebywają w pierwszym mieszkaniu, przeznaczonym dla trudzących się. Jest to jednak luźna interpretacja sprowokowana odniesieniem wydawcy do Wj 3.

¹⁹ Por. Wj 2; Hbr 11, 23.

²⁰ Możliwe nawiązanie do Jr 3.

²¹ Ps 137 (136), 8. Psalm ten, szeroko obecny w kulturze, rozpoczyna się od słów: „Nad rzekami Babilonu siedzieliśmy”, i mówi o tym, jak to wygnańcy w Babilonie ubolewają nad swoim stanem, wiernie pamiętają o Jerozolimie oraz złorzeczą prześladowcom, domagając się tym samym sprawiedliwości za poniesione krzywdy. Spośród wielu komentatorów tego tekstu nie sposób nie wskazać w tym miejscu na Augustyna, którego interpretacja tego fragmentu mogła stanowić inspirację myśli Absalona. Augustyn tak bowiem komentował przywołany tutaj przez wiktoryna werset: „Błogosławiony, który ci odpłaci, co ty wyrządziłaś nam». O jakiej zapłacie mówi? Tymi słowy kończy się Psalm: «Błogosławiony, który chwyci i rozbije twe dzieci o skałę». Nazwał ją nieszczęśliwą, natomiast szczęśliwym tego, kto odpłaci jej to, co wyrządziła nam. Pytamy, o jaką zapłatę chodzi: «Błogosławiony, który chwyci i rozbije twe dzieci o skałę». Oto zapłata. A co nam wyrządziła ta Babilonia? Już zaśpiewaliśmy o tym w innym Psalmie: «Słowa bezbożnych okazały się silniejsze od nas» (Ps 64, 4). Wszak z chwilą narodzenia to zamieszanie świata spadło na nas jako na niemowlęta. Jeszcze kiedyś byli dziećmi, dławilo nas różnymi i próżnymi osądami. Dziecię urodzone, przysły obywatel Jerozolimy i w prze-

Abjiciunt ergo gregem porcorum, quem pascebant in regione dissimilitudinis, et in domum Patris sui, ubi mansiones multae sunt redeunt, et conventionem factam ex denario diurno, id est pro vitae aeternae praemio, operarii fundamenti in domo Dei constituentur.

Porzucają więc stado świń, które wypasowały w krainie niepodobieństwa²², i wracają do domu swego Ojca, gdzie jest mieszkań wiele²³, i na mocy umowy zawartej o denara za dzień pracy²⁴, czyli o zapłatę w postaci życia wiecznego, w domu Bożym ustanawiani są robotnikami przy fundamencie²⁵.

znaczeniu Bożym już jej obywatel, ale tymczasem niewolnik do czasu, gdy nauczy się miłować, gdyby do ucha jego nie podszeptywali rodzice? Wychowują go i uczą: chciwości, zdzierstwa, codziennych kłamstw, przeróżnych sposobów oddawania czci bożkom i demonom, niedozwolonych zamawiań, zaklęć i czarów. I co pocnie dziecko, umysł świeży, patrząc na postępowanie starszych, jeśli nie naśladować w działaniu to, co obserwuje? Zatem Babilon prześladował nas jako niemowlęta. Bóg jednak użył nam, kiedyśmy podrośli, poznania siebie, żebyśmy nie naśladowali błędów naszych rodziców. [...] Natomiast porzuciwszy je i odzyskawszy życie w Bogu, czynią postępy i odpłacają Babilonowi. Jaką odpłatę mu oddają? Jaką nam zapłacił. I jego niemowlęta także zostaną uduszone, co więcej, jego dzieci będą zgłodzone i pomrą. Kim są niemowlęta Babilonu? Urodzeni ze złej pożyźliwości (dalszy kontekst może wskazywać, że chodzi raczej o rodzącą się chciwość, nie zaś o chciwych ludzi [uwaga moja – M.W.]). Istnieją bowiem i tacy, którzy zwalczają zastarzałą chciwość. Kiedy rodzi się chciwość, zanim jeszcze złe przyzwyczajenie nabierze siły przeciwko tobie, kiedy chciwość jest jeszcze mała, niechaj nigdy nie przybiera siły przyzwyczajenia. Kiedy jest jeszcze mała, rozbij ją. Boisz się jednak, żeby rozbita nie zginęła, rozbij ją «o skałę». «Skałą zaś był Chrystus» (1 Kor 10, 4)”. Cyt. za: Augustyn, *Objaśnienia psalmów*, tłum. J. Sulowski, Pisma Starożytności, Pisarzy 42/1, Warszawa 1986, 159–160.

²² Por. Mt 8, 32 n; Mk 5, 13 n; Łk 8, 32–34. Wykorzystane tutaj pojęcie *regio dissimilitudinis* można interpretować jako synonim zła. Michał Buraczewski, zwracając uwagę w swoim artykule na ten termin w twórczości Acharda ze św. Wiktora, wskazał na neoplatońskie, a nawet platońskie jego pochodzenie. Oznacza on – w myśli Plotyna – zwrot ku materii, która ma najmniej wspólnego z Bogiem. Zadaniem duszy jest zatem uciec stamtąd. Wcześniejsza koncepcja Platona zakładała, że „kraina niepodobieństwa” to rodzaj niespójności czy też nierealności, a nawet zasada nieporządku w świecie. Zob. M. Buraczewski, *Pojęcia „regio dissimilitudinis”, „similitudo” i „imago” w „Sermo IX” Acharda ze św. Wiktora*, *Łódzkie Studia Teologiczne* 29 (2020) 2, 85–97.

²³ Por. J 14, 2.

²⁴ Por. Mt 20, 2.

²⁵ Możliwe nawiązanie do Ezd 3, gdzie mowa o odbudowie świątyni i założeniu jej fundamentów.

<p>Primo ergo terram effodiunt, postea ordine tripartito lapidum fundamentum disponunt. Terram effodiunt, dum quidquid terrenitatis latet in corde, per confessionem oris manifestum faciunt. Fundamentum tripartita distinctione lapidum ornant, dum primo per compunctionem animi, secundo per detestationem mali, tertio per cautelam mali futuri se in proposito bono confirmant. Coementum de lacrymis et fervore devotionis conficiunt, ne imminente tentatione et spiritu procellarum sibi disjungi possit tanti operis artificium.</p>	<p>Najpierw więc przekopują ziemię, później zaś z trzech warstw kamieni kładą fundament. Ziemię przekopują, kiedy cokolwiek ze spraw ziemskich, co skrywa się w ich sercu, przez wyznanie ust czynią jawnym²⁶. Fundament sporządzają z trzech poziomów kamieni, kiedy – po pierwsze przez skruczę ducha, po drugie przez pogardzenie złem, po trzecie przez zabezpieczenie się przed złem przyszłym – utwierdzają się w dobrym postanowieniu. Zaprawę mieszają z łez i żaru pobożności, ażeby wskutek zagrażającej pokusy i burzowego wiatru nie zostali pozbawieni pracy przy dziele tak wielkiej wagi.</p>
<p>Attende tamen quia et hoc fundamentum terrae profundius infixum, a terra hinc inde colligitur: quam is qui a consuetudine prava in novitatem vitae evadere nititur, exterius per mundi oblectamenta, interius per illicita desideria frequentissime pulsatur. Ista sunt aquae exteriores et interiores, quae nostrae domui frequenter allidunt, quae tamen ad spiritalem ingressum Dei ad cor hominis metuunt et recedunt. Viderunt, inquit, te aquae, Deus, viderunt te aquae et timuerunt, et turbati sunt abyssi (Psal. LXXVI).</p>	<p>Uważaj jednak, ponieważ na fundament ów, jako że bardzo głęboko osadzony jest on w ziemi, ze wszystkich stron napiera ziemia: wszak w tego, kto usiłuje odstąpić od nikczemnych obyczajów, by rozpocząć nowe życie, niemal bezustannie uderzają od zewnątrz światowe rozkosze, od wewnątrz zaś nieprawie pragnienia. To są wody zewnętrzne i wewnętrzne²⁷, które często uderzają w nasz dom²⁸, które jednak boją się i ustępują, kiedy do serca człowieka w sposób duchowy wkracza Bóg. „Ujrzały cię, Boże, wody – powiada [psalmista] – ujrzały cię wody i przestraszyły się, i wzburzyły się głębiny”²⁹.</p>

²⁶ Chodzi najpewniej o wyznanie grzechów w sakramencie spowiedzi.

²⁷ W najróżniejszych kontekstach i najrozmaitszych celach wiktoryni bardzo chętnie wprowadzają rozróżnienie na to, co wewnętrzne, i to, co zewnętrzne.

²⁸ Por. Mt 7, 25.

²⁹ Ps 77 (76), 17.

<p>Est abyssus interior, et est abyssus exterior. Interior abyssus est, abyssus cordis: exterior abyssus est, abyssus mundi. Aquae abyssi interioris, vanae cogitationes, pravae delectationes; aquae abyssi exterioris, vana gloria, concupiscentia oculorum et superbia. Ista ergo aquae primo vident Deum, quando iudicium metuunt, et hoc est: Viderunt te aquae, Deus, viderunt te aquae et timuerunt. Turbantur abyssi, dum pace vanitatis interrupta, cor retrahi incipit ab amore mundi.</p>	<p>Jest głębina wewnętrzna i jest głębina zewnętrzna. Głębina wewnętrzną jest głębina serca³⁰, głębina zewnętrzną jest głębina świata³¹. Wody głębiny wewnętrznej to próżne myśli, nieprawe przyjemności³²; wody głębiny zewnętrznej to próżna chwała, pożądlliwość oczu i pycha³³. Te więc wody najpierw widzą Boga, gdy boją się sądu – a to jest: „Ujrzały cię, Boże, wody, ujrzały cię wody i przestraszyły się”³⁴. Burzą się głębiny, kiedy serce, skoro zniweczony został próżny pokój, zaczyna być odciągane od miłości światowej.</p>
<p>Sunt et de alio genere laborantium, qui, etsi non gradiuntur per viam universae carnis (Gen. VI), hoc est, universae carnalitatís (quippe omnis caro viam suam corrumpit), per sensum tamen exteriorem delectationes hauriunt, quae inter sensum exteriorem et sensum interiorem positae, animam usque ad invisibilia Dei ascendere non permittant.</p>	<p>Są także trzujący się drugiego rodzaju, którzy choć nie idą drogą całego ciała³⁵, to jest całej cielesności (oczywiście, wszystko ciało niszczy swoją drogę)³⁶, to jednak przez zmysł zewnętrzny czerpią przyjemności, które, umieszczone między zmysłem zewnętrznym a zmysłem wewnętrznym, nie pozwalają duszy przystąpić do niewidzialnej rzeczywistości Boga.</p>

³⁰ Por. Ps 64 (63), 7.

³¹ Por. Ps 140 (103), 5 n.

³² Por. Mk 7, 21–23.

³³ Por. 1 J 2, 16. Jan Apostół pisze, że świat tworzy: pożądlliwość ciała, pożądlliwość oczu i pycha tego życia. Możliwe zatem, że Absalon w jakiejś mierze nawiązuje do tego fragmentu.

³⁴ Ps 77 (76), 17.

³⁵ Zob. Rdz 6, chodzi o wersy 13 i 19. Oto te wersy zarówno w wersji łacińskiej, jak i polskiej – z zaznaczeniem odnośnego wyrażenia (inne jego tłumaczenie niż to, które tu się proponuje, jest konsekwencją użycia w nim dwuznacznego przymiotnika *omnis* = wszystek, wszelki, każdy, cały): Rdz 6, 13 – „Dixit ad Noe: «Finis **universae carnis** [wszystkie wyr. *M.W.*] venit coram me; repleta est enim terra iniquitate a facie eorum, et ecce ego disperdam eos de terra»” (Nova Vulgata, wyd. II) = „Rzekł do Noego: «Koniec **wszelkiemu ciału** przyszedł przede mną: napełniona jest ziemia nieprawością od oblicz ich, a ja wytrącę je z ziemią»” (Wujek, wyd. Biblia w przekładzie Jakuba Wujka z 1599 r., transkrypcja typu B oryginalnego tekstu z XVI w. i wstępy J. Frankowski, Warszawa 2021, wyd. IX) = „Rzekł do Noego: «Postanowiłem położyć kres istnieniu **wszystkich ludzi**, bo ziemia jest pełna wykroczeń przeciw mnie; zatem zniszczę ich wraz z ziemią»” (Biblia Tysiąclecia, wyd. IV); Rdz 6, 19 – „Et ex cunctis animantibus **universae carnis** bina induces in arcam, ut vivant tecum, masculini sexus et feminini” = „I ze wszech zwierząt **wszelkiego ciała** po dwojgu wywiedziesz do korabia, aby zostały żywe z tobą, samca i samicę” = „Spośród **wszystkich istot żyjących** wprowadź do arki po parze, samca i samicę, aby ocalały wraz z tobą od zagłady”.

³⁶ Tzn. nie korzystają ze wszystkich możliwych uciech cielesnych.

<p>Audi Hieremiam conquerentem de illa sensus delectatione: Oculus meus, inquit, depraedatus est animam meam in cunctis filiabus urbis meae (Thren. III), nec solum visus, verum etiam quilibet alius sensus in his delectatur. Siquidem visus reficitur in cursu fluminum, risu camporum, condensis nemorum, et caeteris hujusmodi quae ad nostrae mortalitatis spectant solatium: Auditus in hymnis et canticis, in verbis quandoque otiosis, in lyris et tympanis, et caeteris musicis instrumentis. Gustus in olla carniū cum Aegyptiis, in numero volatiliū cum Hebraeis. Cum Esau in edulio lenticulae, cum Loth in sapore vineae raro, cum Elia appetit convivium panis subcinericii, nunquam cum filiis prophetarum ollam Elisei. Similiter et alii sensus, utpote odoratu redolentia, tactu suavia et lenia.</p>	<p>Posłuchaj Jeremiasza, jak uskarża się z powodu przyjemności owego zmysłu: „Oko moje – rzecze – złupiło moją duszę dla wszystkich córek mego miasta”³⁷ – a znajduje w tym rozkosz nie tylko wzrok, lecz także każdy inny zmysł. Gdyż wzrok odnawia się, kiedy roztacza się przed nim widok biegu rzek, śmiechu pól, leśnych gęstw i innych tego rodzaju zjawisk, które przynoszą pociechę naszej śmiertelności. Słuch zaś odświeża się, gdy docierają doń dźwięki hymnów i pieśni, wszelkich słów beztroskich, lir i bębenków oraz innych instrumentów muzycznych. Z kolei smak się regeneruje, kiedy, jak u Egipcjan, jada się z garnka mięs³⁸ i kiedy, jak u Hebrajczyków, spożywa się wiele istot skrzydlatych³⁹ odnawia się przez jadło, jak to było w wypadku Ezawa, z naczynka⁴⁰ i przez kosztowanie, jak u Lota, rzadkiej winorośli⁴¹; wraz z Eliaszem pragnie smak uczy z podpłomyka⁴², nigdy zaś razem z synami proroków garnka Elizeusza⁴³. Podobnie i inne zmysły: mianowicie powonienie pragnie tego, co pachnie, a dotyk tego, co delikatne i przyjemne.</p>
---	--

³⁷ Lm 3, 51.

³⁸ Por. Wj 16, 3.

³⁹ Por. Wj 16, 11–13.

⁴⁰ Por. Rdz 25, 30–34.

⁴¹ Por. Rdz 19, 30–33. Dziwić tutaj może użyty przez Absalona przymiotnik „rzadkie” (*rarus*) w odniesieniu do wina, skoro jednym z elementów dziedzictwa, jakie Europa otrzymała od świata rzymskiego, była właśnie uprawa winorośli. Może ta rzadkość jest spowodowana – jak twierdzi Dion – faktem, że uprawa winorośli była głównie domeną Kościoła i arystokracji? W opozycji do tego jednak Durliat udowadnia, że już od IX w. na terenach galijskich znana była chłopska uprawa winorośli i to nie jako ewenement, ale jako normalna część życia chłopskiej warstwy ludności. Zob. T. Unwin, *Wine and the vine. An historical geography of viticulture and the wine trade*, London–New York 2005, 149.

⁴² Por. 1 Krl 17, 13.

⁴³ Por. 2 Krl 4, 38–41.

<p>Secundum autem vanitates sensuum effectus dirigatur operationum. Vult enim operari visus quod recreat, auditus quod delectet, gustus quod sapiat, odoratus quod afficiat, tactus quod mulceat. Hujusmodi delectatio sensuum quandoque animam omnino deiecit, quando a gradu perfectionis ex parte retrahit.</p>	<p>Stosownie zatem do próżności zmysłów wyznacza się cele, do jakich zmierzać mają działania. Chce bowiem czynić wzrok to, przy czym odpoczywa, słuch – co sprawia mu przyjemność, smak – co mu smakuje, węch – co go pobudza, dotyk – co go pieści. Ale tego rodzaju przyjemność zmysłów doszczętnie pustoszy duszę, jako że stopniowo odciąga ją od stanu doskonałości.</p>
<p>De primo habemus exemplum in Dalida [sic] illa de terra Philistiim, quae Samsoni fortissimo crinem fortitudinis abscidit, qui supervenientibus inimicis captivatus et privatus est oculis (Judic. XVI). Dalida enim interpretata paupercula, hoc est, delectatio brevis et transitoria, Samsoni, hoc est cuilibet viro forti crinem fortitudinis abscidit, dum quoslibet viriles animi motus ad executionem perfecti operis ascendere non permittit. Unde et supervenientibus inimicis privatur oculis: primo oculo rationis ne possit verum cognoscere, postmodum oculo contemplationis, ne possit Deum diligere.</p>	<p>Pierwszy tego przykład mamy w Dalili, kobiecie z ziemi Filistynów, która nadzwyczaj silnemu Samsonowi ścięła włosy siły, tak że przybywający nieprzyjacielem pojmali go i wylupili mu oczy⁴⁴. Dalila, przez którą rozumie się biedaczkę, to jest przyjemność krótką i przemijającą, ścina bowiem włosy siły Samsonowi, to jest każdemu mężowi silnemu, gdy nie pozwala, aby jakiegokolwiek mężne poruszenia ducha przystąpiły do wykonania dzieła doskonałego. Stąd też przybywający nieprzyjacielem wylupują mu oczy⁴⁵, żeby ani okiem pierwszym, okiem rozumu, nie mógł poznać prawdy, ani potem okiem kontemplacji nie mógł kochać Boga.</p>

⁴⁴ Zob. Sz 16, 15–21.

⁴⁵ Por. Sdz 16, 21.

<p>De secundo habemus exemplum in Genesis historia de Juda (Gen. XXXVIII), quia, cum vellet in Thamnas ascendere ad tonendas oves, Thamar ei in via occurrit, et depositis viduitatis vestibus, bonis ornata indumentis ipsum in amorem suum traxit. Judas confitens, Thamar amaritudo, Thamnas signum vel opertum interpretatur. Dum ergo quilibet corde et opere confitens vult in Thamnas ascendere id est, profectu virtutum priores excessus operire, bona conversatione signum et exemplum se aliis praebere, molliciem rerum temporalium ab operibus innocentiae separare, Thamar in bivio occurrens in amorem suum trahit, quia delectatio rerum temporalium, quae vere est amaritudo animae, inter sensum exteriorem et sensum interiorem media interveniens, a gradu perfectionis retrahit. Hi tamen, etsi vanitate rerum temporalium delectantur, per opera tamen pietatis et misericordiae de his quae citra perfectionem egerint, Deo reconciliantur.</p>	<p>Drugi przykład mamy w Księdze Rodzaju, w historii o Judzie⁴⁶, ponieważ kiedy wstąpić chciał on do Tamnas, by strzyc tam owce, zasła mu drogę Tamara; a jako iż, zdjawszy szaty wdowie, odziała się w piękne ubrania, pociągnęła go do pokochania siebie⁴⁷. Przez Judę rozumie się pokutnika, przez Tamare gorycz, przez Tamnas znak lub tajemnicę. Kiedy więc ktoś, sercem i czynem pokutując, chce wstąpić do Tamnas, czyli dzięki postępowi w cnotach zakryć wcześniejsze występki i poprzez dobry sposób życia dostarczyć innym wzoru i przykładu, zbytek rzeczy przemijających odłączając od czynów niewinnych, to Tamara, zjawiając się na rozdrożu, ciągnie go do kochania siebie, ponieważ przyjemność rzeczy przemijających, która zaiste jest goryczą duszy, pojawiając się w środku pomiędzy zmysłem zewnętrznym a zmysłem wewnętrznym, odciąga go od stanu doskonałości. Ci więc, którzy trują się w ten sposób, chociaż rozkoszują się próżnością rzeczy przemijających, to jednak dzięki dziełom pobożności i miłosierdzia, opierając się na tym, co uczynili z uwagi na doskonałość, jednani są z Bogiem.</p>
<p>Secunda vero mansio mirabili quodam disponitur artificio, secundum Ezechielis dissertationem, quanto prima mansio est altior, tanto eadem est humilior.</p>	<p>Drugie zaś mieszkanie urządzone jest, według słowa Ezechiela⁴⁸, z jakimś przedziwnym kunsztem: o ile mieszkanie pierwsze jest wyższe, o tyle to jest niższe.</p>

⁴⁶ Zob. Rdz 38, zwł. wersy 12–23.

⁴⁷ Można by tłumaczyć mniej dosłownie: „sprawiła, że ją pokochał”, ale wówczas – pomijając już względy semantyczne – tłumaczenia tego nie dałoby się powtórzyć za chwilę, tymczasem po łącznie w jednym i drugim miejscu występuje ta sama fraza: *in amorem suum trahere*.

⁴⁸ Trudno określić, o które miejsce może chodzić: zob. Ez 40 n.

Viri enim contemplativi quanto caeteris sunt charitate excellentiores, tanto paupertate spiritus omnibus sunt humiliores. Excelsi siquidem charitati vacant, sanctae meditationi student, imo desiderant eum qui salvos se fecit a pusillanimitate spiritus et tempestate. Hi sunt qui phiolas odoramentorum plenas ante conspectum Dei semper offerunt, et incensum devotionis super aram cordis sui, igne charitatis accendunt. Omni quoque creaturae propter Deum se subjiciunt, et in humilitate spiritus ambulantes, alieno imperio semper addicti propriae voluntati nihil relinquunt. Ea itaque, quae sursum sunt sapientes, tanquam fortes armati atrium suum custodiunt, et in equis suis ascendentes in arcu et sagitta, in funda et lapide inimicis suis praevaluerunt.

Mężowie bowiem kontemplatywni o ile przez miłość znakomitsi są od pozostałych, o tyle przez duchowe ubóstwo pokorniejsi są od wszystkich⁴⁹. Gdyż jako znakomici poświęcają się oni miłości, oddają się świętej medytacji⁵⁰ – doprawdy, pragną tego, który wyswobodził ich z małoduszności i niepokoju ducha. Oni są tymi, którzy przed obliczem Boga ofiarowują zawsze fiołki pełne pachnidła i na ołtarzu swego serca ogniem miłości spalają kadzidło pobożności⁵¹. A jednocześnie ze względu na Boga poddają się oni każdemu stworzeniu i, wiodąc życie w pokorze ducha, zawsze podporządkowując się władzy innych, niczego nie pozostawiają woli własnej. Smakując więc to, co w jest gorze, niczym dzielni zbrojni strzegą swojego dziedzica i, dosiadając swoich koni, łukiem i strzałą, procą i kamieniem⁵² przemogli swoich nieprzyjaciół.

⁴⁹ Gra słów z racji na niejednoznaczność łacińskiego przymiotnika *humilis* (nisko położony, znajdujący się niżej, korny, uniżony, pokorny, skromny) niemożliwa do oddania w polszczyźnie: *mansio humilior – viri humiliores* = „mieszkanie niższe” – „mężowie pokorniejsi”.

⁵⁰ Medytacja jako element metody formacyjnej i pracy pedagogicznej była ważnym zagadnieniem zaprzętającym myśl wiktorynów. Warto zwrócić uwagę chociażby na pisma Hugona ze św. Wiktora, w których podkreślał on znaczenie medytacji nad światem stworzonym, nad życiem oraz nad Pismem Świętym; uważał, iż medytacja jest myślowym dociekaniem istoty, przyczyny i sposobu bycia danej rzeczy; postrzegał ją jako przyczynę rozważań. Zob. Hugo de Sancto Victore, *De meditatione*, w: Hugues de Saint-Victor, *Six opuscles spirituels*, ed., wstęp i tłum. R. Baron, Paris 1969, 44–59 = Hugon ze św. Wiktora, *O medytacji*, tłum. M. Buraczewski, Ł. Libowski, P. Wilk, w: *Mądrość wiktorynów* (w druku); Hugo de Sancto Victore, *De institutione novitiorum* (1), w: *L'oeuvre de Hugues de Saint-Victor*, t. 1, wstęp i przyp. D. Poirel, ed. H.B. Feiss, P. Sicard, tłum. D. Poirel, H. Rochais, P. Sicard, Sous la Règle de Saint Augustin, Turnhout 1997 = Hugon ze św. Wiktora, *O wychowaniu nowicjuszy*, w: Ł. Libowski, *Hugon ze Świętego Wiktora „De institutione novitiorum” – wstęp, przekład, komentarz*, Lublin 2022 (komputeropis, praca magisterska napisana pod kierunkiem ks. dr. hab. Tadeusza Gaci, prof. KUL); Hugo de Sancto Victore, *Didascalicon de studio legendi* (V, 9), ed. Ch.H. Buttimer, Washington 1939 = Hugon ze św. Wiktora, *Didascalicon, czyli co i jak czytać*, tłum. P. Pludra-Żuk, wstęp J. Soszyński, kom. P. Pludra-Żuk, J. Soszyński, Bibliotheca Litterarum Medii Aevi 4, Warszawa 2017.

⁵¹ Ogień miłości jest Hugonowym obrazem modlitwy, która rozpala duszę. Zwrot ten (*ignis charitatis*) pojawia się także w dziele *De archa Noe* Hugona: Hugo de Sancto Victore, *De archa Noe* (IV, 8), *Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis* 176, ed. P. Sicard, Turnhout 2001. Również określenie „ołtarz serca” (*ara cordis*) występuje u Hugona na innym miejscu, mianowicie w zwięczeniu traktatu *O mocy modlitwy*: Hugo de Sancto Victore, *De virtute orandi* (14), w: *L'oeuvre de Hugues de Saint-Victor*, t. 1 = Hugon ze św. Wiktora, *O mocy modlitwy*, tłum. P. Chojnacka, w: *Mądrość wiktorynów* (w druku).

⁵² Por. 1 Sm 17, 48–50.

<p>Quorum victoriam et fortitudinem Joannes in Apocalypsi descripsit, cum diceret: Et ecce, inquit, equus albus, et qui sedebat super eum habebat arcum, et data est ei corona, et exivit vincens ut vinceret (Apoc. V). In equo sensualitatem, in sessove rationem accipe: quae ratio super equum sedere dicitur, quoties nec caro adversus spiritum, nec spiritus adversus carnem concupiscit. Sed quidquid animale est in homine, imperio rationis usquequaque subjicitur.</p>	<p>Ich zwycięstwo i dzielność opisał Jan w Apokalipsie, gdy mówił: „A oto – rzecze – koń biały, a ten, kto na nim siedział, miał łuk i dany był mu wieniec, i wyszedł jako zwycięzca, aby zwyciężać”⁵³. Przyjmij, że koń to zmysłowość i że jeździec to rozum: o rozumie tym mówi się, iż siedzi na koniu, ilekroć ani ciało nie pragnie niczego wbrew duchowi, ani duch niczego wbrew ciału. Lecz cokolwiek zwierzęcego jest w człowieku, całkowicie poddane jest władzy rozumu⁵⁴.</p>
<p>Et qui sedebat super illum habebat arcum. In arcu duo, lignum scilicet et chorda inveniuntur. In ligno ergo, quod per se non flectitur, propriam accipe voluntatem: in chorda, obedientiae necessitatem. Per chordam lignum intenditur, dum ex praecepto obedientiae, libertas voluntatis a finibus suis recurvatur.</p>	<p>A ten, kto siedział na koniu, miał łuk. Łuk zaś tworzą dwa elementy, mianowicie drewno i cięciwa. W drewnie więc, które nie zginą się samo przez się, zobacz swoją wolę, a w cięciwie konieczność posłuszeństwa. Drewno odkształcane jest przez cięciwę wówczas, kiedy na mocy nakazu posłuszeństwa wolna wola zginana jest w swoich punktach krańcowych.</p>
<p>Huic arcui tres sagittae sunt necessariae; prima est, obedire humiliter: secunda, obedire velociter; tertia, obedire sapienter. Obedientia enim humilis vulnerat superbiam, velox desidiam, sapiens maliciam. Hoc arcu non quilibet obediens utitur, sed tantum ille qui in hoc obediendo Simonem Petrum imitatur.</p>	<p>Łuk ów w sposób konieczny potrzebuje trzech strzał: pierwszą jest posłuszeństwo pokorne, drugą posłuszeństwo szybkie, trzecią posłuszeństwo mądre. Posłuszeństwo bowiem pokorne rani pychę, szybkie rozprężenie, mądre złość. Jednakże z łuku tego nie korzysta każdy, kto praktykuje posłuszeństwo, lecz tylko ten, kto w tym posłuszeństwie naśladuje Szymona Piotra.</p>

⁵³ Ap 6, 2; odnośnik w PL jest błędny.

⁵⁴ Por. Hugo de Sancto Victore, *De sacramentis christianae fidei*, I, 8, 13, w: PL 176, 317: „Propter hoc ergo caetera membra corporis quae imperium rationis sequuntur sine culpa operari possunt; hoc vero membrum in quo concupiscentia praecipue regnat, quia nutum voluntatis non sequitur; sine culpa non operatur”.

Tria enim obedientium genera Simonis nomine, qui obediens interpretatur, nobis in Evangelio designantur. Legitur enim de Simone Cyrenaeo, de quo dicitur: quoniam hunc angariaverunt ut tolleret crucem ejus (Matth. XXVII). Legitur etiam de Simone leproso, in cujus domo Jesus discubuit, cui dictum est: Oleo caput meum non unxisti, aquam pedibus meis non dedisti (Matth. XXVI). Legitur etiam de Simone, qui cognominatus est Petrus, qui propria passione passionem Christi est imitatus.

Pod imieniem bowiem Szymona, które znaczy „posłuszny”, rozróżnia się dla nas w ewangelii trzy rodzaje posłuszeństwa. Czytamy wszak o Szymonie Cyrenejczyku, o którym mówi się, że „przymusili go, aby niósł krzyż Jezusa”⁵⁵. Czytamy także o Szymonie Trędowatym, w którego domu Jezus zajął miejsce przy stole i do którego powiedział: „Nie namaściłeś mojej głowy olejem, moim stopom nie dałeś wody”⁵⁶. Czytamy wreszcie o Szymonie, który nazwany został Piotrem i który w swej męce okazał się naśladowcą męki Chrystusa⁵⁷.

⁵⁵ Mt 27, 32.

⁵⁶ Łk 7, 46 i 44 – kontaminacja wyjątków z dwóch wersów; odnośnik w PL jest błędny.

⁵⁷ Por. J 21, 19; tradycja Kościoła podaje, że Piotr, tak jak Chrystus, zginął śmiercią krzyżową.

<p>De primo obedientium genere sunt, qui portant quidem crucem Domini jejuniis, vigiliis et caeteris disciplinae institutis, sed ad omne id quod fieri oportet nihil faciunt voluntarie, sed quasi servientes ad oculum, non spiritus libertate, sed sola feruntur ordinis districtione. Unde et dicitur: Et hunc angariaverunt, id est, coegerunt, ut tolleret crucem ejus.</p>	<p>Do pierwszego rodzaju posłusznych należą ci, którzy, owszem, niosą krzyż Pański w postach, czuwaniach i innych praktykach ustanowionych z racji na karność, lecz gdy chodzi o to, co trzeba podjąć, to niczego nie czynią dobrowolnie, ale, jakby służąc pozornie, biorą to na swe ramiona nie w wolności ducha, lecz wyłącznie z racji na srogość dyscypliny⁵⁸. Stąd też mówi się: „I przymusili go – to jest: ponagliłi go – aby niósł krzyż Jezusa”⁵⁹.</p>
--	--

⁵⁸ Posłuszeństwo wynikające ze strachu przed karą wskazuje na nieszlachetną bojaźń Bożą, w odróżnieniu do bojaźni szlachetnej, choć różnie nazywanej. Motyw bojaźni Bożej dwojakiego rodzaju pojawia się u różnych autorów. Oto przykład: Augustyn mówi o bojaźni służebnej, wynikającej z lęku przed piekłem, jako o dobrej, lecz niewystraszającej. Ponad nią jest bojaźń czysta/przyjacielska, która opiera się na lęku przed utratą Pana, wynikającym z miłości do Niego. Zob. Augustinus, *Enerationes in Psalmos CI-CL* (CXXVII, 7–8), ed. E. Dekkers, J. Fraipont, Corpus Christianorum. Series Latina 40, Turnhout 1956, 1871n. Podobnie myśli Kasjodor, który w bojaźni ludzkiej widzi strach przed karą lub utratą własności. Porzuca ją ten, kto porzuca życie światowe, bojaźń Pana natomiast pozostaje z człowiekiem, który wzrasta ku Bogu. Zob. Cassiodorus, *Expositio Psalmorum LXXI-CL* (CXXVII, prologus), ed. M. Adriaen, Corpus Christianorum. Series Latina 98, Turnhout 1958, 1176 n. Także Beda Czcigodny mówi o bojaźni Bożej dwojakiego rodzaju: służebnej oraz przyjacielskiej. Służebna stanowić ma początek mądrości, a przyjacielska to święta bojaźń, która nie stoi w opozycji do szlachetnej, synowskiej miłości. Zob. Beda Venerabilis, *In Proverbia Salomonis* (I, 1), w: Beda Venerabilis, *Opera exegetica*, t. 2b: *In Tobiam. In Proverbia. In Cantica canticorum. In Habacuc*, ed. D. Hurst, J.E. Hudson, Corpus Christianorum. Series Latina 119b, Turnhout 1983, 25. Hugon ze św. Wiktora wyróżnia cztery rodzaje bojaźni: służebną, światową, początkową i synowską, z których dwie pierwsze traktuje jako bojaźń przed karą, a dwie następne jako szczerą bojaźń Bożą, oczywiście z zachowaniem gradacji między tymi stopniami bojaźni. Zob. Hugo de Sancto Victore, *De sacramentis christianae fidei*, II, 13, 3–5, w: PL 176, 527 n. Ponadto warto w tym kontekście przywołać jedno z kazań Ryszarda ze św. Wiktora, w którym dość obszernie mówi on o bojaźni niewolnika i bojaźni syna. Zob. Richardus de Sancto Victore, *Sermo X*, w: Richard de Saint-Victor, *Liber exceptionum*, 395–398 = Ł. Libowski, P. Wilk, „O, szczęśliwa oblubienico Boga, duszo człowieka sprawiedliwego!”. *Kazania dziewięte, dziesiąte i jedenaste Ryszarda ze Świętego Wiktora z jego „Liber exceptionum” – wstęp i przekład*, Przegląd Tomistyczny 28 (2022), 16–20.

⁵⁹ Mt 27, 32.

<p>De secundo obedientium genere sunt, in quorum domo discubuit Jesus, per inspirationem conversionis, sed adhuc leprosi apparent exemplo pravae conversationis, minus habent devotionis ad Deum, parum, imo nihil dilectionis ad proximum, et quod apud Deum et homines est detestabile, lucem in tenebras, bonum in malum, bonis etiam insidiantes operibus student convertere.</p>	<p>Do drugiego rodzaju posłusznych należą ci, w których domu, celem zapoczątkowania ich przemiany, Jezus zajął miejsce przy stole, lecz którzy wciąż jeszcze, jeśli spojrzeć na przykład ich nieprawego życia, okazują się trędowaci⁶⁰. W stosunku do Boga nie bardzo są oni pobożni, a w ich odniesieniu do bliźniego nie ma niczego z miłości; i – co u Boga i ludzi jest godne wzgardy – dążą do tego, używając w tym względzie nawet dobrych czynów, aby światło zamienić w ciemność, dobro w zło.</p>
<p>De quibus Psalmista loquitur: Quoniam peccatores intendentes arcum, paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectos corde (Psal. X). De pharetra etenim iniqui cordis sagittas mittunt mordacis detractionis. Audi qualiter: Ut sagittent, inquit, in obscuris rectos. Recte dicit in obscuris, quia dum aditum verae reprehensionis non inveniunt, falsa tamen murmura quasi palpitando componunt.</p>	<p>O nich mówi psalmista: „Bo oto grzesznicy, napinając łuk, przygotowali strzały swoje do kołczanu, by w ciemności miotać do prawych sercem”⁶¹. Istotnie, nieprawi w sercu wkładają do kołczanu strzały zjadliwej obelgi. Posłuchaj, dlaczego: by w ciemnościach – powiada psalmista – miotać do prawych⁶². A słusznie mówi, że w ciemnościach, ponieważ gdy nie znajdują powodu do prawdziwej nagany, układają fałszywe plotki, którymi w człowieka jakby uderzają.</p>
<p>Caveat ergo unusquisque ne efficiatur similis viris Sodomorum pessimis, qui Loth habitantem in domo subvertere cupiunt, sed percussi caecitate fores tabernaculi invenire non possunt. Viri siquidem iniqui dum Loth, hoc est declinantem a malo expugnare moliuntur (Gen. XIX), fores tabernaculi, hoc est aditum reprehensionis non inveniunt: quia cujuslibet honesti bona conversatione excaecati ad ipsum introire non possunt. Timeat unusquisque nostrum et caveat illam Isaiae sententiam, quae dicit: Quia dilatavit infernus animam suam et aperuit os suum absque ullo termino, et detractores descendunt ad ipsum, et sublimium oculi deprimentur (Isa. V).</p>	<p>Niech się zatem każdy strzeże, by nie stał się podobny do jak najgorszych mężów sodomickich, którzy pragną dopaść przebywającego w domu Lota, lecz ponieważ porażeni zostali ślepotą, nie mogą znaleźć drzwi do namiotu⁶³. Kiedy wszak mężowie nieprawi usiłują rzucić się na Lota, to jest męża unikającego zła, nie znajdują drzwi do namiotu, to jest powodu do nagany; nie mogą zaś wejść do namiotu, ponieważ oślepieni zostali dobrym postępowaniem jakiegoś zacnego człowieka. Oby każdy z nas bał się i strzegł tego zdania Izajasza, które mówi: „Ponieważ piekło rozszerzyło swoją duszę i otworzyło usta swoje – i to bez żadnego końca – to i zstąpią doń oszczercy, i oczy wyniosłych zostaną poniżone”⁶⁴.</p>

⁶⁰ Por. Mk 14, 3.

⁶¹ Ps 11 (10), 2.

⁶² Por. Ps 11 (10), 2.

⁶³ Zob. Rdz 19, 1–11.

⁶⁴ Iz 5, 14–15.

<p>De talibus enim dicitur: Oleo caput meum non unxistis, id est desiderio devotionis ad dulcedinem divinitatis meae non ascendistis. Oleo caput meum non unxistis, est oleum quo nos Christus, et est oleum, quo nos Christum inungimus (Matth. XXVI).</p>	<p>O takich bowiem ludziach mówi się: „Nie namaściłeś mojej głowy olejem”⁶⁵ – to jest: pragnieniem pobożności nie wspiąłeś się ku słodyczy mojej Boskości. „Nie namaściłeś mojej głowy olejem”⁶⁶ – a jest olej, którym Chrystus nas namaszcza, i jest olej, którym my namaszczamy Chrystusa.</p>
<p>Oleum quo nos Christus inungit, dulcedo est divinae inspirationis, qua anima per se sicca et arida saginatur, dum gratia, qua prius carebat, sola Dei bonitate ei infunditur. Sicut adipe, inquam, et pinguedine repleatur anima mea.</p>	<p>Olejem, którym Chrystus nas namaszcza, jest słodycz Bożego natchnienia; tą słodyczą tuczona jest dusza, sama z siebie sucha i stwardniała, kiedy wyłącznie dzięki Bożej dobroci wlewana jest w nią łaska, której wcześniej jej brakowało⁶⁷. Powiadam: „Niczym sadłem i tłuszczem napelniona niechże będzie dusza moja!”⁶⁸.</p>
<p>Duplex est oleum, quo nos Christum inungimus. Primum est oleum exultationis, dum quaelibet anima jam percepta gratia, in spe futurae gloriae exultat et laetatur. Secundum est oleum devotionis, dum toto mentis desiderio oratio nostra, sicut incensum in conspectu Dei dirigitur. De quo maxime dicitur: Oleo caput meum non unxisti, quasi orationis devotione ad celsitudinem divinitatis meae non ascendisti, et subjungitur: Aquam pedibus meis non dedisti (Ibid.). Sicut caput inungere spectat ad desiderium contemplativi, sic pedes lavare ad reconciliationem peccatoris⁶⁹.</p>	<p>Dwojaki jest zaś olej, którym my namaszczamy Chrystusa. Pierwszym jest olej radości, kiedy jakakolwiek dusza w nadziei przyszłej chwały raduje się i cieszy z już otrzymanej łaski. Drugim jest olej pobożności, kiedy całym pragnieniem umysłu nasza modlitwa jak kadzidło kieruje się przed oblicze Boga⁷⁰. O tym to przede wszystkim oleju mówi się w słowach: „Nie namaściłeś mojej głowy olejem”⁷¹ – co znaczy: pobożną modlitwą nie wstąpiłeś na wysokość mojej Boskości; i dodaje się: „Moim stopom nie dałeś wody”⁷². Bo jak namaszczenie głowy odnosi się do pragnienia kontemplatyka, tak obmycie stóp do pokuty grzesznika.</p>

⁶⁵ Łk 7, 46.

⁶⁶ Łk 7, 46.

⁶⁷ Bibliografia odnośnie do namaszczenia – jego biblijnych korzeni, znaczenia i teologii, odniesienia do Jezusa – jest obfita. W tym miejscu wystarczy przytoczyć kilka pozycji, w których można znaleźć podstawowe wiadomości na ten temat: *Słownik teologii biblijnej*, red. X. Leon-Dufour, tłum. K. Romaniuk, Poznań 1990, 514–518; F. Mickiewicz, *Namaszczenie Jezusa Duchem Świętym na proroka według Łk 3, 21–22; 4, 18; Dz 10, 38*, *Collectanea Theologica* 77 (2007) 1, 69–88; Ł. Florczyk, *Namaszczenie Jezusa w Betanii (Mt 26, 6–13)*, *Poznańskie Studia Teologiczne* 35 (2019), 59–78.

⁶⁸ Ps 63 (62), 6.

⁶⁹ W wydaniu Migne’a zdanie to kończy się dwukropkiem, który tutaj zastępuje kropka.

⁷⁰ Por. Ps 141 (140), 2.

⁷¹ Łk 7, 46.

⁷² Łk 7, 44.

<p>Duobus siquidem pedibus Deus ad peccatores venit, scilicet pede misericordiae, et pede justitiae. Pede misericordiae venit, dum gratis immeritum impium justificat: pede justitiae venit dum unumquemque pro merito justitiae damnat aut coronat: quos pedes aqua illi non perfundunt, qui nec pro commissis suis Dei misericordiam implorant, nec futurae examinationis iudicium reformidant.</p>	<p>Dwoma zaś stopami przychodzi Bóg do grzeszników, mianowicie stopą miłosierdzia i stopą sprawiedliwości⁷³. Stopą miłosierdzia przychodzi, kiedy bezbożnego, który na to nie zasłużył, darmo usprawiedliwia⁷⁴; stopą sprawiedliwości przychodzi, kiedy każdego, stosownie do jego zasługi w sprawiedliwości, potępia albo koronuje⁷⁵. Stóp tych nie obmywają mu wodą ani ci, którzy nie żębrzą Bożego miłosierdzia dla swoich przestępstw, ani ci, którzy nie wzdrygają się przed przysłym badaniem na sądzie.</p>
<p>De tertio vero obedientium genere sunt qui in corde bono et optimo verbum obedientiae audiunt, et quae de his, quae secundum Deum sunt, imperata fuerint, solo amore justitiae implent et perficiunt. De tali autem obedienti recte subjungitur: Et data est ei corona, et exivit vincens ut vinceret (Apo. VI).</p>	<p>Do posłusznych trzeciego wreszcie rodzaju należą ci, którzy w sercu dobrym, najlepszym słuchają słowa posłuszeństwa. Spośród słów, jakie są zgodne z zamysłem Boga, przez wzgląd wyłącznie na miłość sprawiedliwości wypełniają i realizują oni te, które są poleceniami⁷⁶. Odnośnie do takiego to posłusznego zasadnie dodaje się: „I dany mu został wieniec, i wyszedł jako zwycięzca, aby zwyciężyć”⁷⁷.</p>
<p>Tres sunt coronae, quae vero obedienti donantur. Prima est corona victoriae, secunda est dignitatis et potentiae, tertia est gloriae corona. Prima habetur de triumphato hoste, secunda pro imperii adeptione, tertia pro beatitudinis consecutione.</p>	<p>Trzy są zaś wieńce, jakie przydziela się posłusznemu. Pierwszym jest wieniec zwycięstwa, drugim wieniec godności i mocy, trzecim wieniec chwały. Pierwszy wieniec otrzymuje się za zwyciężenie wroga, drugi za uzyskanie władzy, trzeci za osiągnięcie szczęśliwości.</p>

⁷³ Por. Anzelm z Canterbury, *Proslogion* (9): Anzelm podkreśla, że miłosierdzie i sprawiedliwość Boga nie wykluczają się wzajemnie, lecz nawzajem się uzasadniają. Zob. Anselmus Cantuariensis, *Opera Omnia*, 1, ed. F.S. Schmitt, Edinburgh 1946, 93–122 = Anzelm z Canterbury, *Monologion. Proslogion*, tłum. L. Kuczyński, Kęty 2007.

⁷⁴ Por. Rz 3, 22–24.

⁷⁵ Por. Hi 34, 11.

⁷⁶ Por. Łk 8, 15; Mt 13, 23.

⁷⁷ Ap 6, 2.

<p>Primam habent, qui pugnaverunt contra hostem et vicerunt. Secundam habent, qui seipsos regunt, se judicant, sibi imperant, ne aliqua causa vel occasione inimicus possit de cordibus eorum pacem tollere. Et exiit, inquit, vincens ut vinceret. Primo siquidem egrediuntur vincendo inimicos, postmodo egrediuntur et vincendo seipsos.</p>	<p>Pierwszy mają ci, którzy walczyli przeciwko wrogowi i zwyciężyli. Drugi mają ci, którzy królują sobie samym, siebie samych sądzą, sobą rządzą, aby nieprzyjaciel, z jakiegoś powodu czy też korzystając z nadarzającej się sposobności, nie mógł zburzyć w ich sercach pokoju. „I wychodzi jako zwycięzca – powiada się w Apokalipsie – aby zwyciężyć”⁷⁸. Gdyż najpierw wychodzą, zwyciężając nieprzyjaciół, a potem wychodzą, zwyciężając również siebie samych.</p>
<p>Tertia vero mansio, quam fruentium diximus, eorum est qui replentur in bonis domus ejus, et servo illi bono et fideli annumerati jam intraverunt in gaudium domini sui. Ut autem gaudium eorum sit plenum, agnus qui in medio eorum est, duplici eos vestimento induit, quorum primum est splendor aeternae claritatis, secundum jocunditas divinae contemplationis. Si illuminarentur sine jocunditate, bonum esset imperfectum, si jocundarentur sine illuminatione, et hoc quoque bonum minus plenum esset: et ideo utrunque datur, alterum ad gloriam corporis, alterum ad jocunditatem mentis.</p>	<p>Trzecie wreszcie mieszkanie, które nazwaliśmy mieszkaniem rozkoszujących się, przyporządkowane jest do tych, którzy, zaliczeni do owej służby dobrej i wiernej, wkroczyli już do radości swego pana⁷⁹ i sycą się dobrami jego domu. Aby zaś radość ich była pełna, baranek, który jest w środku pomiędzy nimi, przyodziewa ich w podwójną szatę: pierwszą jest blask wiecznej jasności, drugą wesele Boskiej kontemplacji. Gdyby wszak oświeceni zostali bez uweselenia, dobro byłoby niedoskonałe. I gdyby rozweselili się bez oświecenia, to dobro również byłoby mniej pełne. Dlatego dawane jest im jedno i drugie: jedno ku chwale ciała, drugie ku uweseleniu umysłu.</p>
<p>De refectioe eorum Psalmista loquitur, dicens: Inebriantur ab ubertate domus tuae, et torrente voluptatis tuae potabis eos (Psal. XXXV). In praesenti quidem vita sancti reficiuntur, sed non inebriantur: in futura et reficiuntur, et inebriantur. Hic refectio particularis, ibi refectio universalis, cum praecinget se et faciet illos discumbere, et transiens ministrabit illis (Luc. XII).</p>	<p>O ich pokrzepieniu psalmista opowiada, mówiąc: „Upiją się obfitością twego domu i napoisz ich strumieniem twojej rozkoszy”⁸⁰. W obecnym bowiem życiu święci pokrzepiają się, lecz nie upijają; w życiu przyszłym i pokrzepią się, i upiją. Tu wszak ma miejsce pokrzepienie częściowe, tam zaś pokrzepienie całkowite, kiedy Bóg przepasze się i zaprosi ich do stołu, i obchodząc ich, będzie im usługiwał⁸¹.</p>

⁷⁸ Ap 6, 2.

⁷⁹ Por. Mt 25, 21. 23.

⁸⁰ Ps 35(36), 9.

⁸¹ Por. Łk 12, 37.

<p>Est una refectio animae in sacramentis, secunda in Scripturis, tertia in virtute orationis, quarta in beatitudine glorificationis.</p>	<p>Pierwsze pokrzepienie duszy dokonuje się przez sakramenty, drugie przez Pisma, trzecie przez moc modlitwy, czwarte przez szczęśliwość uwielbienia.</p>
<p>In prima refectio vitulus saginatus occiditur, in secunda liber signatus septem sigillis aperitur, in tertia scala Jacob erigitur, in quarta coena nuptiarum agni instauratur.</p>	<p>Przy pokrzepieniu pierwszym zabijane jest utuczone cielę⁸²; przy drugim otwierana jest księga opieczętowana siedmioma pieczęciami⁸³; przy trzecim podnoszą się schody Jakuba⁸⁴; przy czwartym wyprawiana jest wieczerza zaślubin baranka⁸⁵.</p>
<p>In prima refectio anima in sacramenta passionis deponit vetustatem, in secunda per consolationem Scripturarum spes accipit fortitudinem, in tertia quasi per scalam graditur de virtute in virtutem, in quarta aeterni illius convivii consequitur beatitudinem. Beatitudinem dico in corpore, et beatitudinem in mente, utraque enim substantia, scilicet corporea et incorporea, sua ibi habet bona.</p>	<p>Przy pokrzepieniu pierwszym dusza dla sakramentów męki⁸⁶ zzuwa starość; przy drugim przez pociechę płynącą z Pism nadzieja otrzymuje wzmocnienie; przy trzecim dusza, jakby wspinając się po schodach, wstępuje od cnoty do cnoty⁸⁷; przy czwartym następuje szczęśliwość owej biesiady wiecznej. Szczęśliwość w ciele i szczęśliwość – powiadam – w umyśle, jedna bowiem i druga materia, mianowicie cielesna i niecielesna, ma tam swoje dobra.</p>
<p>Duo sunt autem ibi bona praecipua, videlicet cognitio veritatis, et perfectio charitatis. Similiter et duo corporis, quorum unum est decor pulchritudinis, reliquum est integritas sanitatis: primum est in glorificatione corporis, secundum est in abjectione corruptionis.</p>	<p>Dwa są zaś tam dobra szczególne, mianowicie poznanie prawdy i doskonałość miłości. Podobnie są tam i dwa dobra ciała, z których jednym jest wdzięk piękności, a drugim nie naruszoność zdrowia; pierwsze z tych dóbr polega na uwielbieniu ciała, drugie na odrzuceniu zniszczenia.</p>

⁸² Por. Łk 15, 22–24.

⁸³ Por. Ap 5, 5.

⁸⁴ Por. Rdz 28, 10–16.

⁸⁵ Por. Ap 19, 7.

⁸⁶ Męki – w domyśle, należy chyba sądzić: Chrystusa. Sens zdania zdaje się więc taki: przy pierwszym pokrzepieniu dusza zdejmuję z siebie to, co jej ciąży, a co, za Pawłem, nazywa się w tradycji chrześcijańskiej starym człowiekiem (por. Ef 4, 21–24), po to, aby mogła dostąpić wtajemniczenia w życie chrześcijańskie, którego centrum jest Eucharystia, sakrament męki Chrystusa.

⁸⁷ Absalon pokazuje – zapewne pod wpływem Hugona – że cnota, która stanowi pociechę duszy, wynikającą z mocy modlitwy, jest kwestią wzrostu i wytrwałości. Hugon wskazywał nowicjuszom, że poprzez rozmyślanie, naukę i dobre czyny wzrasta się ku cnotcie, która upodabnia człowieka do Boga. Po tym właśnie można poznać człowieka mądrego, że przez codzienne, właściwe postępowanie wzrasta w znajomości cnoty. Zob. Hugo de Sancto Victore, *De institutione novitiorum* (9) = Hugon ze św. Wiktora, *O wychowaniu nowicjuszy*; Hugo de Sancto Victore, *Didascalicon de studio legendi* (V, 9) = Hugon ze św. Wiktora, *Didascalicon, czyli co i jak czytać*.

<p>Istae autem virtutes, etsi ibi inter se sint diversae, in usibus tamen fortassis nullae sunt differentiae. Quia singulae virtutes usum omnium, et omnes usum singularum habebunt, ut impleatur illud propheticum: Omnia ossa, id est omnes virtutes nostrae dicent: Domine, quis similis tui? (Psal. XXXIV.)</p>	<p>Owe zaś cnoty, chociaż między sobą się tam różnią, to jednak w praktyce nie ma chyba między nimi żadnej różnicy. Ponieważ poszczególne cnoty będą miały pożytek ze wszystkich i wszystkie z poszczególnych, aby wypełniło się to słowo prorocze: „Wszystkie kości – to jest: wszystkie nasze cnoty – powiedzą: «Panie, któż do Ciebie podobny?»”⁸⁸.</p>
<p>Isti fortassis significati sunt per mulierem illam amictam sole, habentem lunam sub pedibus suis, et coronam de stellis duodecim (Apo. XII). Circumamicti siquidem sole justitiae lumen inhabitant inaccessibilem, et nullam sui partem extra ipsum relinquentes. Lunam sub pedibus calcant, id est vitae hujus mortalitatem, sive rerum mundialium vanitatem: unde et coronam de stellis duodecim habere dicuntur. In corona neque principium neque finis, per quam potest gaudium intelligi interminabilis aeternitatis. In stellis vita et doctrina apostolicae praedicationis. Recte ergo coronam de stellis duodecim habere dicuntur, quia quorum vitam et doctrinam in hac vita sunt imitati, ad eorum similitudinem coronati sunt in coelis.</p>	<p>Tak więc tych, którzy się rozkoszują, wyobraża być może owa kobieta odziana w słońce, mająca księżyc pod swoimi stopami i wieniec z gwiazd dwunastu⁸⁹. Gdyż przyodziani słońcem sprawiedliwości zamieszkują oni światło niedostępne, nie pozostawiając poza nim żadnej swojej części. Swoimi stopami deptają oni księżyc, to jest śmiertelność tego życia albo marność rzeczy światowych – stąd też mówi się, iż mają oni wieniec z gwiazd dwunastu. W wieńcu bowiem nie ma ani początku, ani końca, z czego poznać można, że ich radość jest radością bezgranicznej wieczności. Z kolei gwiazdy wskazują na życie i naukę apostolskiego przepowiadania. Słusznie więc mówi się, że mają oni wieniec z gwiazd dwunastu, ponieważ są tacy, którzy naśladują w tym życiu ich życie i naukę i którzy na ich podobieństwo wieńczeni są w niebiosach.</p>
<p>Haec de triplici illa mansione secundum seriem propositi diximus. Multa alia adhuc dici possent de septem columnis, de ornatu sponsae et sponsi, de apparatu convivii, si esset qui aurum de terra educeret, et instantia solennitatis pro reverentia debiti officii non urgeret.</p>	<p>Tyle powiedzieliśmy o owych trzech mieszkaniach, przechodząc kolejno od jednego do drugiego. A wiele by jeszcze można było powiedzieć o siedmiu kolumnach, o stroju oblubienicy i oblubieńca oraz o wystawności biesiady, gdyby był tu ktoś, kto z ziemi wydobywa złoto, i gdyby bliskość ceremonii nie nagliła do uszanowania powinnego obrzędu⁹⁰.</p>

⁸⁸ Ps 34 (35), 10.

⁸⁹ Zob. Ap 12, 1.

⁹⁰ Ciekawe: z tych słów wynika – a właściwie także z następujących, wieńczących mowę – że kazanie głoszone było przed rozpoczęciem rytu dedykacji.

Interim igitur his omissis in illam coelestem mansionem, in tabernaculum non manufactum, totam mentis nostrae intentionem, dirigamus, ut tandem ab hac servitute corruptionis transferamur in libertatem gloriae filiorum Dei. Iter nostrae peregrinationis, fratres dilectissimi, in timore Dei et dilectione proximi proficiamus, ut in illa coelesti patria mereamur fieri haeredes Dei, cohaeredes autem Christi, praestante Domino nostro Jesu Christo, cujus regnum et imperium permanet in secula seculorum. Amen.

Tymczasem więc, wszystko to pominąwszy, całą uwagę naszego umysłu skierujmy ku owemu mieszkaniu niebieskiemu, ku przybytkowi nie ręką ludzką uczynionemu⁹¹, abyśmy z tej niewoli zepsucia przeszli na ostatek do wolności chwały dzieci Bożych. Przebądźmy drogę naszego pielgrzymowania, bracia najukochańsi, w bojaźni Bożej i praktykując miłość bliźniego⁹², byśmy zasłużyli na to, by w ojczyźnie owej niebieskiej stać się dziedzicami Boga, a współdziedzicami Chrystusa⁹³ – za łaską znakomitego Pana naszego Jezusa Chrystusa, którego królowanie i władza trwa na wieki wieków. Amen.

BIBLIOGRAFIA

Źródła

- Absalon ze Sprinckirsbach, *Kazanie XXXIX na poświęcenie kościoła*, w: P. Wilk, „*To jest ten dom, w którym Chrystus chce się zatrzymać*”. *Absalona ze Sprinckirsbach kazanie XXXIX na poświęcenie kościoła – przekład i komentarz*, Łódzkie Studia Teologiczne 32 (2023) 4, 239–254.
- Absalon ze Sprinckirsbach, *Kazanie XXXVIII na poświęcenie kościoła*, tłum. M. Włosiński, w: *Mądrość wiktorynów. Z kultury intelektualnej szkoły św. Wiktora*, red. W. Bajor, M.J. Janecki, Ł. Libowski, D. Poirel, Kęty 2022 (w druku).
- Achardus de Sancto Victore, *Sermo II et XIII*, w: Achard de Saint-Victor, *Sermons inédits. Texte latin avec introductions, notes, et tables*, ed. J. Châtillon, Textes Philosophiques du Moyen Age 17, Paris 1970, 36–41, 131–168.
- Adamus de Sancto Victore, *Sequentiae XXIV–XXV*, w: J. Grosfillier, *Les séquences d’Adam de Saint-Victor: Étude littéraire (poétique et rhétorique). Textes et traductions, commentaires*, Bibliotheca Victorina 20, Turnhout 2008, 348–352 oraz 353–356 = Adam ze Świętego Wiktora, *Sekwencje*, tłum. T. Gacia, Ł. Libowski, M.H. Nowak, A. Strycharczuk, A. Wilczyński, P. Wilk, wpr. A. Strycharczuk, P. Sicard, przedm. T. Gacia, red. Ł. Libowski, A. Strycharczuk, Lublin 2023, 145–149, 151–154.
- Anonimus de Sancto Victore, *Sermo I–II*, w: *Galeri a Sancto Victore et quorundam aliorum sermones inediti triginta sex*, ed. J. Châtillon, Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis 30, Turnhout 1975, 245–249, 275–280.
- Anselmus Cantuariensis, *Opera Omnia*, t. 1, ed. F.S. Schmitt, Edinburgh 1946 = Anselm z Canterbury, *Monologion. Proslogion*, tłum. L. Kuczyński, Kęty 2007.
- Augustinus, *Enerrationes in Psalmos CI–CL*, ed. E. Dekkers, J. Fraipont, Corpus Christianorum. Series Latina 40, Turnhout 1956.
- Augustyn, *Objaśnienia psalmów*, tłum. J. Sulowski, Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy 42/1, Warszawa 1986.

⁹¹ Por. 2 Kor 5, 1.

⁹² Por. Łk 10, 27 n. Zapewne chodzi o bojaźń wynikającą z miłości do Pana, a nie ze strachu przed karą. Zob. przypis 58.

⁹³ Rz 8, 17.

- Beda Venerabilis, *In Proverbia Salomonis*, w: Beda Venerabilis, *Opera exegetica*, t. 2b: *In Tobiam. In Proverbia. In Cantica canticorum. In Habacuc*, ed. D. Hurst, J.E. Hudson, Corpus Christianorum. Series Latina 119b, Turnhout 1983.
- Cassiodorus, *Expositio Psalmorum LXXI-CL*, ed. M. Adriaen, Corpus Christianorum. Series Latina 98, Turnhout 1958.
- Hugo de Sancto Victore (?), *Speculum de mysteriis Ecclesiae*, w: PL 177, 335–380.
- Hugo de Sancto Victore, *De archa Noe*, Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis 176, ed. P. Sicard, Turnhout 2001.
- Hugo de Sancto Victore, *De dedicatione Ecclesiae* (= *De sacramentis christianae fidei*, II, 5), w: PL 176, 439–442 = Ł. Libowski, „*Ipsa quodammodo ecclesia primum baptizatur*”. *Hugona ze Świętego Wiktora spojrzanie na rzeczywistość sakramentu poświęcenia kościoła: piąta część drugiej książki jego „De sacramentis christianae fidei”*, Liturgia Sacra 61 (2023) 1, 183–220.
- Hugo de Sancto Victore, *De institutione novitiorum*, w: *L'oeuvre de Hugues de Saint-Victor*, t. 1, wstęp i przyp. D. Poirel, ed. H.B. Feiss, P. Sicard, tłum. D. Poirel, H. Rochais, P. Sicard, Sous la Règle de Saint Augustin, Turnhout 1997 = Hugon ze św. Wiktora, *O wychowaniu nowicjuszy*, w: Ł. Libowski, *Hugona ze Świętego Wiktora „De institutione novitiorum” – wstęp, przekład, komentarz*, Lublin 2022.
- Hugo de Sancto Victore, *De meditatione*, w: Hugues de Saint-Victor, *Six opuscles spirituels*, ed., wstęp i tłum. R. Baron, Paris 1969, 44–59 = Hugon ze św. Wiktora, *O medytacji*, tłum. M. Buraczewski, Ł. Libowski, P. Wilk, w: *Mądrość wiktorynów. Z kultury intelektualnej szkoły św. Wiktora*, red. W. Bajor, M.J. Janecki, Ł. Libowski, D. Poirel, Kęty 2022 (w druku).
- Hugo de Sancto Victore, *De sacramentis christianae fidei*, w: PL 176, 173–618.
- Hugo de Sancto Victore, *De virtute orandi*, w: *L'oeuvre de Hugues de Saint-Victor*, t. 1, wstęp i przyp. D. Poirel, ed. H.B. Feiss, P. Sicard, tłum. D. Poirel, H. Rochais, P. Sicard, Sous la Règle de Saint Augustin, Turnhout 1997 = Hugon ze św. Wiktora, *O mocy modlitwy*, tłum. P. Chojnacka, w: *Mądrość wiktorynów. Z kultury intelektualnej szkoły św. Wiktora*, red. W. Bajor, M.J. Janecki, Ł. Libowski, D. Poirel, Kęty 2022 (w druku).
- Hugo de Sancto Victore, *Didascalicon de studio legendi*, ed. Ch.H. Buttimer, Washington 1939 = Hugon ze św. Wiktora, *Didascalicon, czyli co i jak czytać*, tłum. P. Pludra-Żuk, wstęp J. Soszyński, kom. P. Pludra-Żuk, J. Soszyński, Bibliotheca Litterarum Medii Aevi 4, Warszawa 2017.
- Piotr Lombard, *Cztery księgi sentencji*, t. 1, tłum. J. Wojtkowski, Olsztyn 2013.
- Richardus de Sancto Victore, *Sermo I-II*, w: Richard de Saint-Victor, *Liber exceptionum. Texte critique avec introduction, notes et tables*, ed. J. Châtillon, Textes Philosophiques du Moyen Age 5, Paris 1958, 375–379 = Ł. Libowski, „*Studeamus, fratres carissimi, studeamus tam gloriosae civitatis cives esse*”. *Trzy kazania Ryszarda ze Świętego Wiktora z jego „Liber exceptionum” [II, X, 1–3] – wstęp, przekład, komentarz*, Littera Antiqua 15 (2020), 11–17.
- Richardus de Sancto Victore, *Sermo X*, w: Richard de Saint-Victor, *Liber exceptionum. Texte critique avec introduction, notes et tables*, ed. J. Châtillon, Textes Philosophiques du Moyen Age 5, Paris 1958, 395–398 = Ł. Libowski, P. Wilk, „*O, szczęśliwa oblubienico Boga, duszo człowieka sprawiedliwego!*”. *Kazania dziewiąte, dziesiąte i jedenaste Ryszarda ze Świętego Wiktora z jego „Liber exceptionum” – wstęp i przekład*, Przegląd Tomistyczny 28 (2022), 16–20.

Opracowania

- Buraczewski M., *Pojęcia „regio dissimilitudinis”, „similitudo” i „imago” w „Sermo IX” Acharda ze św. Wiktora*, Łódzkie Studia Teologiczne 29 (2020) 2, 85–97.
- Courcelle P., *La culture antique d’Absalon de Saint-Victor*, Journal des savants (1972) 4, 270–291.
- Feiss H., *Dedication of a church. Introduction*, w: *On the sacraments. A selection of works of Hugh and Richard of St Victor, and Peter of Poitiers*, red. H. Feiss, Victorine Texts in Translation 10, Turnhout 2020, 95–114.
- Florczyk Ł., *Namiaszczenie Jezusa w Betanii (Mt 26,6–13)*, Poznańskie Studia Teologiczne 35 (2019), 59–78.

- Janecki M.J., *Un caso del Humanismo cristiano en el siglo XII: La Escuela de san Víctor de París, El Mirador*. Revista de la Facultad de Filosofía de la Universidad Pontificia de Salamanca 18 (2018–2019), 38–58.
- Kucza G., *Piękno Kościoła – Oblubienicy Bożego Baranka. Medytacja o Kościele w kręgu estetyki zainspirowana myślą teologiczną Soboru Watykańskiego II*, Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 44 (2011) 1, 280–290.
- Libowski Ł., *Wiktoryni mniejsi. „Familia Victorina”*, w: *Mądrość wiktorynów. Z kultury intelektualnej szkoły św. Wiktora*, red. W. Bajor, M.J. Janecki, Ł. Libowski, D. Poirel, Kęty 2022 (w druku).
- Lubac H. de, *Medytacje o Kościele*, tłum. I. Białkowska-Cichoń, Kraków 1997.
- Mickiewicz F., *Namaszczenie Jezusa Duchem Świętym na proroka według Łk 3, 21–22; 4, 18; Dz 10, 38*, *Collectanea Theologica* 77 (2007) 1, 69–88.
- Nakamura H., *„Talem vitam agamus, ut Dei lapides esse possimus”. Zu Kirchweihpredigten Richards von St. Viktor*, w: *„Das Haus Gottes, das seid ihr selbst”. Mittelalterliches und barockes Kirchenverständnis im Spiegel der Kirchweihe*, red. A. Warnke, R.M.W. Stammberger, C. Sticher, *Erudiri Sapientia* 6, Berlin–Boston 2006, 293–328.
- Neuheuser H.P., *Ritus und Theologie der Kirchweihe bei Hugo von St. Viktor*, w: *„Das Haus Gottes, das seid ihr selbst”. Mittelalterliches und barockes Kirchenverständnis im Spiegel der Kirchweihe*, red. A. Warnke, R.M.W. Stammberger, C. Sticher, *Erudiri Sapientia* 6, Berlin–Boston 2006, 251–292.
- Pié-Ninot S., *Wprowadzenie do eklezjologii*, tłum. T. Kukułka, Kraków 2002.
- Poirel D., *L'école de Saint-Victor au Moyen Âge: bilan d'un demi-siècle historiographique*, *Bibliothèque de l'école des chartes* 156 (1998) 1, 187–207.
- Siwak W., *Maryja – „Oblubienica Ducha Świętego”*, *Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej* 4 (1997), 37–53.
- Słownik teologii biblijnej*, red. X. Leon-Dufour, tłum. K. Romaniuk, Poznań 1990.
- Unwin T., *Wine and the vine. An historical geography of viticulture and the wine trade*, London–New York 2005.
- Vernet M., *Les sermons „in generali capitulo” d’Absalon de Saint Victor. Réflexions sur la prédication victorine de la fin du XIIe siècle*, w: *„Omnium expetendorum prima est sapientia”. Studies on Victorine thought and influence*, red. D. Poirel, M.J. Janecki, W. Bajor, M. Buraczewski, *Bibliotheca Victorina* 29, Turnhout 2021, 227–243.
- Wołyniec W., *Maryja Oblubienica Ojca według Scheebena*, *Salvatoris Mater* 1 (1999), 229–238.
- Worstbrock F.J., *Absalon de Springiersbach*, w: *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon*, t. 1, Berlin–New York 1978, 17–19.

**HE ORDERED A HOUSE TO BE BUILT FOR HIMSELF
SO THAT THE NUPTIAL CEREMONIES WOULD BE HELD THERE.
ABSALON OF SPRINCKIRSBACH’S SERMON XL
FOR THE CONSECRATION OF THE CHURCH
– POLISH TRANSLATION AND COMMENTARY**

Summary

The Polish reader is hereby presented with a translation of the third of four sermons by Absalon of Sprinckirsbach (died 1205), an author belonging to the Victorine circle, on the consecration of the church. The translation is accompanied by several commentaries in the form of footnotes. The Latin text of the work, which is currently only available in a non-critical version in the *Latin patrology*, has also been added so that the proposed translation can be easily compared with the original. The submitted publication is part of a wider project. As part of this project, two texts have so far been submitted for publication, namely translations of Absalon’s sermons XXXVIII and XXXIX intended for the day of the dedication of the temple.

Key words: Absalon of Sprinckirsbach, Victorines, sermons, church consecration, liturgy, sacraments

Nota o Autorach

Ksiądz **Łukasz LIBOWSKI** – prezbiter diecezji opolskiej; mgr teologii (UO, 2013); mgr filologii klasycznej (KUL, 2022); lic. filozofii (KUL, 2018); doktorant w Instytucie Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; jako rozprawę doktorską przygotował edycję pierwszych dwóch ksiąg komentarza Marsyliusza z Inghen do *Metafizyki* Arystotelesa; wydał przekład traktatu *O kłamstwie* Augustyna z Hippony (Kraków 2022). ORCID: 0000-0001-6175-0823

Kontakt e-mail: lukasz.damian.libowski@gmail.com

Ksiądz **Mateusz WŁOSIŃSKI** – prezbiter diecezji włocławskiej; mgr teologii (UMK, 2019); mgr filozofii – na podstawie pracy poświęconej zagadnieniu zła w głównych pismach Anzelma z Canterbury (KUL, 2023); autor artykułu *Światopogląd czy ideologia? Zastosowanie problematyki i nowe wyzwania*. ORCID: 0000-0001-7959-8233

Kontakt e-mail: mateuszwlosinski94@gmail.com